

Noore mulgi juhatedi noordekeskusten omakultuuri radade pääle

Mulgimaa noordejuhi tullive detsembrekuul Tõrva Avatu Noordekeskuse seminarile, et võtta kokku nellän noordekeskusten teos saanu "Mulgi noorde päe" ja valmiste kevädises Mulgi konverensis.

Mulgi Kultuuri Instituut ja Tartu Maailmaülikuul kõrraldeve 9. mail 2024 XIV Mulgi konverensi "Tillike kultuur suuren ilman", kus päätähelepanu all om noore. Selle ettevalmistemises ja noorde käest mõtete korjamises saive sügüse Tõrva, Tarvastu, Abja ja Karksi-Nuia noordekeskusten teos mulgiteemalise tüütua ja ütenkuun arutedi mulgi kultuuri ja mulgis olemise üle kah.

Karksi-Nuia noordekeskusten sai teos kogundi mitu tüükammerd. Edimesen teive noore Laanemetsa Ly käe all endele linatsest rõövast Liina-Leenu. Mängiti ringmänge, küsiti mõistatusi, lauleti ja süüdi pannkuuke. Sedä kikke muduki mulgi keelen. Tõine päev tei egä osaline käsitüüpöpeteje Ambose Liina käe all omale mulgikiilse ütelsege nahast võtmeoidje.

Tõrva Avatu Noordekeskusten süüdi Laande Alli tettu Mulgi putru ja magussöögis veeritedi ütenkuun valmis kamapallikse. Alli kõnel noordege pallalt mulgi keelen. Tõrva noorde man olli käimän kah torupillimeister Tauli Andrus, kes kõnel torupillist ja egä osaline sai temä õpetuse perrä omale tillikse ruupilli tetä.

Abja noordekeskusten viis

Abja noore saive tüükambren pruuvi, kudas käip kõlapaela tegemine. Tettu pael kõlvas äste võtmeoidjes.

Pildi: TaaVID Meedia

käsitüüteemalise tüükambre läbi Mulgi Ukuvakk. Riidi Marvi-Liina näidäs noordel mulgi rahvarõõvit ja temä käe all sai pruuvi kõlapaela ja keerupaela tegemist. Lilli küläseltsi iistvedäje küdsätive pannkuuke ja paksive neid kodutse sahti ja miige.

Tarvastu noordekeskusten akas "Mulgi noorde päe" mulgikiilse maastikumänguge.

Noore pidive Mustla päält kätte löüdmä ette ant kotusse ja vastame sääl mulgiteemalistele ja koduluulistele küsimustele. Söögis ollive Mulgi korbi, mille tei noordekeskusten valmis Tarvastu gümnaasiumi 8. lassi poiss Põdra Rasmus.

Noordejuhte kokkusaamisel tetti sellest kigest kokkuvõttit. Näituses tulli vällä, et noore tahas rohkemb täadust saia ko-

dukandi aaluust, mulgi söögist, mulgi keelest ja kultuurist laiembelt. Sõski tulli tunniste, et mulgis olemise teema jääp noordest järest kaugembele, sest na ei putu sellege egäpäevätselt kokku. A säälsaman om mulgi kultuur nende jaos iki tähtis kah, sest na tahave olla seot oma kodukandi ja kogukonnage, sii om osa endetäadmisest.

Kevädise konverensi päatee-

ma om mulgi kultuuri ja keele elujõud, mulgi kogukonde köütmine, ütine tegutsemine kolmen omavalitsusen, mulgi endetäadmise ja perimuse tarvitmine egäpäevätsen elun. Konverens piias andma parembe arusamise sellest, kudas noore mulgi ennest ja oma tulevikku näeve ja mes avites mulgimiilsust kasvate.

YM

Karksi-Nuian sai egä nuur omale ilusa võtmeoidje tetä.

Tõrva noorde käte vahel saive valmis kamapallikse.

Mulgimaa kige nooremb korbimeister Põdra Rasmus õpet Tarvastun uvilistel korbitagemist.

Kokk Peebo Monika (keskel) tei Terevisiooni saaten musta karva mulgipudrupelmeene. Pildi pääl ütten saatejuhte Sildvee Reimo ja Viirpalu Katrinige.

Pilt: ERR

Peebo Monika panni Mulgi pudru mundrese

Enne jõulu sai Eesti söögikant Mulgimaa kutse tulla ETV Terevisiooni saatesse ja näidate, mida mulgi jõululavva pääle paneve. Päälinna läits Viru Talu koduresturaani iistvedäje Peebo Monika, ütten kausitäis Mulgi putru.

A mitte sedä putru es paku ta pühädesöögis, vaid näidäs, kudas pidupäeväl saap pudrule uhke musta Mulgi kuvve ümmer panna. Söögikandi tunnuslausegi ütlep, et uus ja vana käive üttenkuun ja nii andki kokk vanale söögile oopis uvve ja põneve vällänägemise ja panni nimes "Mulgi puder Mulgi kuvven".

Selle peenikse söögi jaos om arilik nuudletainas aktiivsöege mustas värmit. Pudrupalakse käänetes selle taina sissi ja keedetes vii sihen nõndasamate ku arilikke pelmeene, seni ku na pääle tõusuve. Vett pias tubliste oleme, et pelmeenikse saas potin liiku ja kik iluste ühtlaselt läbi kiis. Keedet palakse küdsätedes viil kõrras panni pääl rasva sihen üle. Lavva pääle andas na ütten lihakõrnide ja rasvage.

Kuna Mulgi kuvve pääle käip ehtes punane kaaruspael, sis om selle söögi ehtes punane peedivinegrett. Muduki pannas taldreveere pääle kah apukuurt ja apukurki, mes iki Mulgi pudru manu käive. Apukuur om enne nõrutet ek soolage segät ja sögla pääle nõrgume pant. "Tükk nokitsemist om, a midägi töistmuudu jälle. Ku ma seda süüki peris mulkele paksi, sis neile miildis," kinnit Peebo saatejuhile.

"Mulgi pudru kõrva võip pühädeaal pakku siapäd, ku julgust om. Apukapsast ja Mulgi kapsast muduki kah. Mulgile miildip rasv ja liha, toekas süük. Pidupäeväl piap iki laud loogan ja kõtt punnin oleme."

Peebo ütelp, et otse-eetren söögitegemine olli iki töistmuudu ku koduköögin, a midägi ullu kah es ole. Kuna aiga olli vähä, tulli tal enämbjagu tüüsit enne ärä tetä, näituses puder valmis kiit ja vinegrett kokku segäde. "Esmalt taheti, et ma tiis säänest arilikku mulgi jõulusüüki, a mia mõtli, et sellest om ju küll kõneldu. Mia tahtsi näidate, et saap uut muudu kah tetä," sellät kokk ja ütelp, et ku kennigi taht sedä

mundren putru pruuvma tulla, sis om temä valmis oma koduresturaanin selle tüü jälle ette võtma. "Mia arva, et siast arilikku ääd kodust süüki saap egäüits esi kodun tetä või sis nänni manu süümä minna, a ku inime om joba vällä süümä lännu, sis taht ta saia midägi esierälikku ja töistmuudu." Säälsaman usup Peebo, et ää tahtmise kõrral mõistap kodukokk kah pudrule musta kuvve ümmer tetä. "Tulep võtta söetableti, nii pulbres jahvate ja jahu ulka segäde. Kapsle ei passi, pallalt siandse vanaaigse lehe kaupa müüdäve tableti. Mõnen poodin om söepulbert joba müügil kah. Üte kilu jahu pääle kulup 40 rammii pulbert."

Ku mundren puder om nüid üle Eesti kuulsas saanu, sis joba proovip kokk oma koduköögin Pahuveren uusi vigurige suupistit vällä nupute. Edimeses nõuandjes ja mekjes om iki oma pere. "Nüid ma proovi Mulgi pudrust kroketit tetä. Kigepäält tii lihage pudru valmis, sis veerite sellest saiapuruge pallikse ja küdsäte vritüürin. Sii om ää öllekõrvane," usup Peebo Monika.

Ilves Kristi

Pühäpaike tutvustamine tõi Laanemetsa Lyle auinna

Joulukuu akatusen olli Tartun Eesti Kirjandusmuuseumin luuduslike pühäpaike tunnustemisepäev, kus kuulutedi vällä aastete iie söber ja anti kätte viil töisi auindu. Üte neist sai Lilli Luuduskeskuse pernaine Laanemetsa Ly.

Kige suurembe auinna ek iie söbra nime sai poliitik Kaalepi Ruuben. Pääle selle and Hiite Maja sihtasutus viil vällä katesa iiesöbraligu teo auinda, millest üits anti Laanemetsa Lyle.

"Sii, mes ta om tennu lastel pühäpaike tutvustemises, om vägev ja võis olla iiskujus egäle kuulmeistrelle. Mia looda, et temä nõnda pia ärä ei väsjä ja juhatep viil pallu aastit mede nuuri perimuse ja luuduse manu, õpetep sedä tähele paneme ja oidma. Ku me tahame, et inimese, esieränis tulevese maa- ja mõtsaomanigu, ammatnigu ja poliitiku mõistas luuduslike pühäpaiku äste oida, sis tulep neid joba maast-madalest aride," kõnel Hiite Maja sihtasutuse nõnamiis Kaasiku Ahto.

Luudus om Laanemetsa jaos väige tähtis ja pühä ollu eluaig. "Ku täät viil, et säääl kottusen om inimese aastesadasiit käinu ja sedä paika pühäs pidänu, sis tekkup suur austus ja tunnet, et sa esi kuulut kah esivanembidege kokku."

Pühäpaigaõpetust akas Laanemets lastel andma joba üle 20 aastete tagasi. "Ku Teringin sai rabarada valmis, sis selle raa akatusen om üits pihlap, mille pääle inimese akassive linte sidume – tahtsive, et soovi täide lääs. Ja sis me akassime kaeme lastege, et kas sii kik kõlbpap, mis sinna puu külgi seot om. Säääl olli kilekotte, sokke, vetsupaberi ribaksit ja muud imelikku. Sis akassimegi aruteme, et ku luudusen om siandse esieräligu pühä kotusse ja puu, kudas sis säääl olla ja mida sinna puu külgi sidude. Nii riigle om ju tegelikuld siandsesama ku inimeste manu küllä minnen: ärä kisa, ärä löhu, ärä murra, ärä jätä rämpsu maha, vii pallalt siandsit kingitusi, mes luudusele kahju ei tii."

Laanemetsa Ly om 2001. aastest pääle tutvustenu lastel luuduslike pühäpaike kombit ja 2014. aastest viinu latsi Mulgimaa pühäpaikese. Lilli Luuduskeskuse iistvedämisege saive aastidel 2020-2023 kuule jaos valmis tiijuhatus, mis tutvustete Tarvastu, Elme ja Karksi kihelkonna pühäkotussit.

Sii aastete läöp Laanemetsa tüü noordege ja nende ääs jälle edesi. Joba om Kitzbergi koolige kokku õppekäigu ja viil om laanin kuule jaos valmis tetä tiijuhatus Alliste kihelkonna pühäpaikese.

Ilves Kristi

2. detsembrel and Kaasiku Ahto Tartun Laanemetsa Lyle üle iiesöbraligu teo auinna.

Pilt: Kiur Kaasik

Sihtasutus Hiite Maja kõrrald 2023. aastel joba 16. kõrda rahvusvahelist iite kuvavöistelust, mille mõte om jäädvuste ja tõsta au sissi pühäkotussit ja julguste inimesi nendege tutvust tegeme. Vällä olli pantu kah Mulgimaa auind, mille sai Mändla Hendrik pildi iist, mille pääl om Tõllamäe tamm Paistu kihelkonna Loodi külän. Sii 300-aastene puu om osa kunagisest iietammikust.

Enne jõulupühi värv Rosenbergi Ülle Mulgi elämuskeskuse vana aidauune usse ärä, tei neile mulgi mustre pääle ja eht kuuseossege ärä.

Pildi: TaaVID Meedia

Mulgi elämuskeskuse om ammatin nelläjalgse engeravitseje

Enne jõule jõusive riburanda Mulgi elämuskeskuse uvve tüüteje: Naaskel, Muhv, Krae, Fiona, Mutt, Machu Picchu, Mae ja Pähkel. Tänu neile om nüid pääle näitusemaja ja äärbäniuune keskuse engeravi kammer kah.

“Looma tullive siia selleperäst, et ütten õigen talun piave ju ommeti looma oleme. Pallude lääve esmalt luume vaateme ja alla sis mujale. Mõni tulep ja istup siin jäneste man puul tunni või kavvembki,” sellät Mulgi elämuskeskuse tüütegeje Rosenbergi Ülle, kelle mõte olligi jänesse ja lamba keskuse tuuva.

Jäneste jaos tetti aidauune oma kotus ja ehitedi puuri. A varsti sai pikk-kõrvel puurielust küländ ja na lasti põrmandu pääle kargame. Inimese saave nende tegemisi väräti tagast kaia või peris nende manu sissi kah minna.

“Kigepäält tullive mede manu kolm sõsart – jänesse Naaskel, Muhv ja Krae, kellest kaits om valge ja üits Siiami kassi karva. Nelläs olli suur uhke alli

karva Flandria iidküülik Fiona. Kige viimäte tulli viil rostekarva Mutt, kes om töistest vanemb ja ei saa nendege väige äste läbi. Ku jäneste man tasakeste kükitte, sis varsti tuleve na esi külälit uurma. Edimene om kindlaste uudisimulik Fiona, kes tahap kangeste pai ja kaep sulle peris otsa ronide,” kõnel Rosenberg, kes luume iist egä päev oolitsep.

Järgmise asuka, kes omale aidauune kodu saive, ollive lamba Machu Picchu ja Mae. “Lamba tullive meile Karksi mailt. Varsti pääle nende tulekut pakk lammaste endine perenaine meile viil ütte minevekevädist lutiltalle, kedä es raatsite müvvä egä süvvä. A tedä es võta vana lamba omas ja temä oiap nüid omaette ja jalutep ütten inimestege meil siin usseaia pääl. Nimi om tal Pähkel,” tutvust Rosenberg oma oolealutsit ja ütlet, et jänestele panti nime keskuse nende välänägemise ja iseloomu järgi, a lammastel ollive nime juba kodust tullen olemen.

Ku asuka kohal ollive, võöbas ää kunsnigukäege Rosenberg aidause mustas, maal sinna pääle mulgi mustre ja sääd jõulukau-

nistuse kah üles. Usse pääle sai silt “engeravi kammer”. “Ku eng om aige, sis tulet siia, istut, vaatet luume, kõnelet nendege ja tuju lääpki parembes,” kinnit Rosenberg.

Jaauarikuul piav keskuse jõudma viil poni, kelle Rosenberg laanip saani ja vankre ette kah õpete. Muduki saave latse ponile pai tetä ja selgä istu. Kuna aga poni om karjaluum ja ütsinde olla ei taha, sis laanites talle üits nuur seltsiline kah tuuva.

Mulgi elämuskeskuse juha-teje Juhi Ülle ütlet, et keskus om külälitel joba üle poole aaste põnevit elämusi pakkun ja luume võtmine om asju loomulik käik. “Siin om midägi silmäle, kõrvale, käele, keelele ja muduki ajule kah. Rahvasuugi ütlet, et elun asi om sii kige paremb asi. Arvesteme sellege elämuskeskuse kah. Pääle sedä, ku mede manu om eläme tullu koheve village lamba ja eri värvi pikk-kõrva, saame ütlet, et talul om elu ja eng. Silmäärõomu ja engekosutust pakuve na nii lastele ku suurdele. Tulge kaeme!”

Lamba Machu Picchu ja Mae oodave pai ja levätükki.

Kodujänesse Naaskel, Muhv ja Krae om sõsare.

Ilves Kristi

Alliste koolilastel olli mulgi kultuuri laager

Jõulukuu edimisel päeval saive latse üüses koolimajja mulgi kultuuri laagrese jäää, sest kuulmeister Kulli Milvi olli juba 11. kõrda Kultuuriministeeriumi Mulgimaa perimuskultuuri toetusmeetmele selle jaos rojekt kirjuten.

Latsi olli laagren edimesest kattessande lassini, nii tüdrikit ku poisse. Na saive mulgi kiilt õppi, kuue keelege kannelt ja parmupilli näppi, jõulukaarte tetä, mulgikiilsit laule lõõrite, keerupaela punude ja Laande Alli õpetuse perrä laulumänge

mängi. Öhtusöögis olli muduki Mulgi puder.

Noore ollive vanuse järgi kolme ruppi jagat. Na käisive oma rühmäge kõrdamüüdä õpitubaden. Kuulmeistrides ollive Kulli Milvi, Gastoni Airika, Tiiratsi Inga, Visteri Vilja ja Merila Anneli. Ödaku olli täädmistepuuv. Sääl olli vaja pilte päält vanaaigsit põllutüü- ja muid massinit ärä tunda, täädä, mis värmi om mulke lipp, miandse kiriku torn om viltu vajunu ja viil pallu muud kah.

Ommuku saive laagrelise korgibingut mängi. Sii om sään-

de võistel, kus koolimaja päält otsites üles lipiku, mille pääl om küsimus. Kes om vastusse täädändmisege kiiremp, sii om võidumiis.

Kött täis ja tänupaper ütten, võisive kik tõine päev kodu minna.

Enne laagerd käisive Alliste kooli latse Eimtali muuseumi ja saive täädmissi tunnin pääliskirjage „Kirilooma-karilooma“.

Aituma neile, kes raasike raha jagave ja mulgi kultuurist lugu piave.

Merila Anneli

Alliste kooli kuulmeister

Tiiratsi Inga õpetuse perrä teive latse laagren puust lumemehi.

Pilt: Tõntsi Liina

Jõulukuu keskpaigan käis mulke pundike kah Soomen Kuhmo linnan soome-ugri kultuuripäälinna-aaste lõpetemisel. Ütitsen rongikäigun viiti kultuuripäälinne sirk Juminkeko keskuse, kus seda oidas seni, ku järgmine kultuuripäälinn om valit. Rongikäigu ihen lääve sirguge 2021. aaste soome-ugri kultuuripäälinna Abja-Paluoja rojektijuht Grenbergi Ave ja soome-ugri kultuuripäälinnu iistvedäje Loodo Oliver. Reisi toet Mulgi vald.

Pilt: Grenbergi Hanna

Eesti söögikant 2023 Mulgimaa om akaten retseptivõisteluse, et säädä kokku Mulgimaa kokaraamat.
Oodet om täädä-tuntu mulgi söögi, vanavanembide kodutse rua ja uvve mulgi vurhvige suupiste.
Retsepte manu om oodet söögige seot põneve luu.
 Võistelus käip jürikuu lõpuni.
 Täpsembet täädust vaate mulgimaa.ee/toidupiirkond2023/

Mulgimaa Arenduskoda LEADER REGIONAAL- JA PÕLLUMAJANDUSMINISTERIUM MULGI SÜÜK OMA EESTI TOITU 2023 Mulgimaa

Nalla kah

Kuulmeister küsüp Juku käest: "Kas sia Adamsoni tää? A Kitzbergi? Baturinit?"

Juku: "Ei tää. A kas sia Kustit tää? A Sassi? Petsi?"

Kuulmeister: "Ei tää."

Juku: "A mes sa sis tulet miut oma pundige irmuteme! Mia ei tunne siu omasit, sia ei tunne miu omasit!"

Täädlaste uursive vällä, et laisa inimese teeve kikke väige kähku, et tüü pakilt kaalast ärä saia. Ja na teeve sedä äste, et ei piast peräst uvveste tegeme.

Poig tulep kodu ja om uhke: "Esä, mia es raiskagi sedä raha ärä, mes sia miule andsit."

Esä: "Mia andsi ju siule selle

jaos raha, et sa kirja pääle margi ostas!"

Poig: "A mia panni kirja sedäviisi postkasti, et kennigi es näe."

"Ats visas miu võilevä maha," kaibap Juku emäle.

"Kas meelege?" uurip emä.

"Ei, orstige!"

Pime miis tulep üten juhtkoerage kõrtsi. Rabap sääl sis penil rihmast kinni ja akkap vaest luuma pää kohal keeruteme.

"Mes sa ommeti tiit!?" uurip jahmunu kõrtsimiis.

"Ei midägi esierälikku, ma pallalt vaate raasike ümmerringi," kostap pime.

Üits vanapaar lääp kohvipuuti. Sääl võtave na kate pääle üte koogi. Miis akkap süümä, naine istup nõndasama kõrvan. Üits võõras miis näep sedä ja tal akkap naisest kahju. "Mia või teile toise koogi viil osta," pakup ta.

"Ei ole vaja, meile avitep sellest, me oleme arjunu kikke jagame," kinnitep koogisööjä.

Raasikse aa peräst miis iki süüp ja naine vaatep päält. "Mia osta ää meelege siu naisele koogi," ütlep võõras miis uvveste.

"Küll ta süüp," kostap abielumiis, "me jagame kikke!"

Võõras ei jää selle vastussege rahule ja küsüp naise käest: "Mesperäst sia ei süü?"

"Sest mia ooda ambit!" ütlep rovva.

Lausele

Sirtsukside abipalve

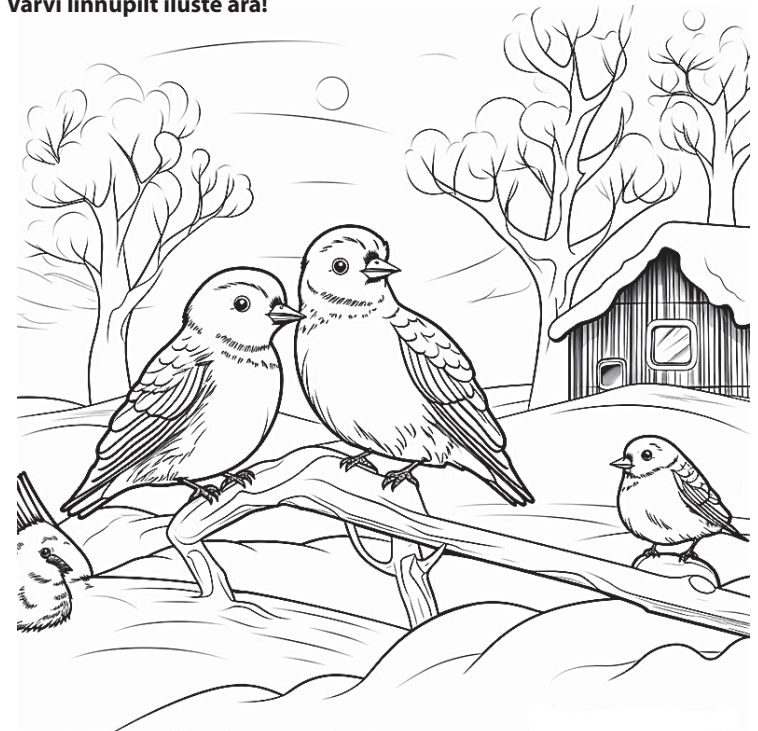
Tali tulli, nigu iki, äkitselt ja lumege, Sirtsu, tillu karvapalli, seisve tött nüit murege.

Puiel pallu valget vatti, tuule ulgve ulluste. Olet pisi Mai või Mati, avite ku mullugi.

Pane meile pekki, siimnit iki söömälavvale. Küll sis keväde me siule sõstrapõsil laulame.

Kriisa Enno

Värvi linnupilt iluste ärä!

Ruute sissi om ärä paetet 10 taluoonet:

RÕÕVAAIT, VILLÄAIT, LAUT, SANN, KELLER, TARE, KUUR, KÕLGUS, TALL, KÜIN.

Otsi vällä! Loe edes- ja tagaspidi, alt üles, ülevest alla ja viltu kah!

B	T	U	I	M	E	J	T	O	P	L	Ü
M	S	V	B	S	R	I	M	T	H	Ö	K
K	R	Ä	A	E	A	Õ	P	I	A	J	G
E	G	M	D	A	T	N	Ü	T	U	L	M
L	Õ	B	V	S	M	I	N	I	Ü	K	L
L	K	Õ	L	G	U	S	D	G	M	O	Ü
E	Õ	E	Õ	B	V	M	N	Ä	U	M	L
R	M	B	M	S	A	H	Õ	M	D	J	P
K	P	T	I	A	Ä	L	L	I	V	O	N
A	U	E	S	Ü	G	R	A	U	R	T	B
S	D	U	G	H	J	K	U	L	Ö	Ä	O
H	E	Ü	R	V	R	H	T	I	O	P	Õ

Sääjä sõna õigeste rivvi, sis saat üte vanasõna!

KU KURI OM TERÄVEMB VÄITS KIIL.

Mulgi Kultuuri Instituudi välläanne Üitsainus Mulgimaa

Aalehe välländmist toetev Eesti Ravakultuuri Keskuse Mulgimaa perimuskultuuri toetamise abinõu, Tõrva, Mulgi ja Viljandi vald.

Toimetus:

e-post: kristi@mulgimaa.ee

toimendei: Kristi Ilves, tel 5344 8176

Toimendusel om voli kirjatükke parande ja lühembes tetä.